

myślicieli bez ich gruntownej analizy i krytyki czy bardziej „autorski” tok wywodu bez ciągłego odwoływania się do cudzych koncepcji. Zarzuty te jednak nie powinny być podnoszone wobec faktu, że książka ta jest opublikowaną dysertacją doktorską jej autorki. Choć – jak przyznaje sama Harshaw – książka przedstawia zaledwie kilka argumentów za tezą o możliwości duchowego doświadczenia osób z głęboką niepełnosprawnością intelektualną, nie zmienia to faktu, że jest ona pozycją najszerzej traktującą to zagadnienie, jaka ukazała się do tej pory.

Książka ta powinna stać się z pewnością lekturą obowiązkową dla każdego, kto jest opiekunem osoby z głębokim upośledzeniem umysłowym. Nie może być ona przeoczona przez żadnego teologa, który podejmuje się refleksji nad człowiekiem, gdyż rzuca ona wyzwanie naszemu utrwalonemu sposobowi myślenia i ma szansę przyczynić się do stworzenia antropologii, która faktycznie traktuje w sposób absolutnie równy wszystkie osoby ludzkie.

Anna Maliszewska

„Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 50,1 (2017), s. 196-199

Ks. Janusz St. Pasierb. Twórca w przestrzeni kultury, pod. red. Jerzego Cisewskiego, Wydawnictwo Bernardinum, Tczew 2016, ss. 162

Od śmierci ks. Janusza Stanisława Pasierba 15 grudnia 1993 r. na polskim rynku wydawniczym co jakiś czas pojawiają się publikacje jemu poświęcone. Część z nich ma charakter naukowy i stanowią analizę oraz interpretację utworów poetyckich tego teologa, historyka sztuki, teoretyka kultury. Dowodzą tego następujące książki: M. Peroń, *Plastyczna mapa świata. Poezja ks. Janusza Pasierba wobec sztuk wizualnych*, Lublin 2015; K. Kranicki, *Poezja doświadczenia sacrum. Wokół twórczości poetyckiej Janusza S. Pasierba*, Sopot 2014; A. Stempka, *Tradycja religijna w poezji Jana Twardowskiego i Janusza St. Pasierba*, Bydgoszcz 2006; T. Tomasiak, *Na skrzyżowaniu dróg. O poezji Janusza St. Pasierba*, Pelplin 2004; A. Pethe, *Poeta czasu otwartego. O wierszach ks. Janusza Stanisława Pasierba*, Katowice 2000. Inne publikacje wynikają z analizy treści przedstawionych przez J. Pasierba w jego utworach prozatorskich, głównie w esejach, co jest widoczne w tekstach takich jak: P. Koprowski, *Między sacrum i profanum. Biografia intelektualna Janusza Stanisława Pasierba*, Pelplin 2015; M. Wilczek, M. Kreczmański, *On przetrwał nam jasny szlak. Księdza Janusza St. Pasierba spotkania z Janem Pawłem II*, Warszawa 2014; W. Korzeniak, *Wychowawcza funkcja kultury według ks. Janusza Pasierba*, Pelplin 2009; [b.a.], *Ksiądz Janusz Stanisław Pasierb – kapłan, poeta, humanista. Materiały z sesji zorganizowanej w dziesiątą rocznicę śmierci, Pelplin, 13 grudnia 2003 r.*, Pelplin 2004. Istotną grupę stanowią także książki zbierające wspomnienia o J. Pasierbie jego znajomych, przyjaciół, innych ludzi, którzy na jednym z wielu skrzyżowań dróg zetknęli się z tym poetą, np. M. Wilczek, T. Tomasiak, *Trwać oznacza ocalić dobro i piękno. Pamięci księdza Janusza St. Pasierba w 15. rocznicę śmierci*, Pelplin 2008; Z. Czyż, *Zespół Szkół Ekonomicznych im. ks. Janusza St. Pasierba w Tczewie 1995–2005: suplement do monografii o szkole „Wspólny fragment biografii”*, Pelplin 2005; B. Wiśniewski (red.), *Poetyckie spotkania z księdzem Januszem St. Pasierbem. Pomorski Konkurs Poetycki im.*

ks. Janusza St. Pasierba, Pelplin 2005; tenże, *Pomorskie drogi ks. Janusza Pasierba*, Pelplin 1994 i in.

Książka pod tytułem *Ks. Janusz St. Pasierb. Twórca w przestrzeni kultury*, wydana pod redakcją J. Cisewskiego, zbiera teksty stanowiące zarówno analizę wierszy, esejów, jak i wspomnienia o tym niebanalnym polskim humaniście XX w. Nie tylko treść książki, ale również konstrukcja tytułu rzeczony publikacji nawiązuje do myśli J. Pasierba. Jest on bowiem autorem m.in. podobnie zatytułowanych artykułów: *Eschatyczna perspektywa kultury* zawartym w dziele zbiorowym *W kierunku człowieka*, (Warszawa 1972), *W perspektywie kultury* opublikowanym w czasopiśmie *Pielgrzym*” (1992/14 i 1992/15) oraz *Kultura jako środowisko bycia i stawania się człowieka* znajdującym się w książce *Człowiek – wartości – sens. Studia z psychologii egzystencji: logoteoria i nooteoria, logoterapia i nooterapia* (Lublin 1996).

Okolicznością do powstania publikacji *Ks. Janusz St. Pasierb. Twórca w przestrzeni kultury* była sesja popularnonaukowa pod tym samym tytułem, stanowiąca jedno z wydarzeń inauguracyjnych 2013 r. jako Rok J. Pasierba. Inicjatywa ta została podjęta przez Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie. W ten sposób ponownie uhonorowano laureata Medalu im. Bernarda Chrzanowskiego *Poruszył wiatr od morza*, który to medal J. Pasierb otrzymał za twórczość kształtującą duchowe oblicze Kaszub i Pomorza. Przemówienie laureata przy wręczeniu medalu można przeczytać w czasopiśmie „Gwiazda Morza” (1989/16), a relacje z tego wydarzenia zostały zawarte w tym samym magazynie (1989/15) oraz „Słowie Powszechnym” (1989/140). Obchody roku jubileuszowego rozpoczęły się w rocznicę dnia urodzin uczonego i trwały przez jedenaście miesięcy, tj. od 7 stycznia do 7 grudnia 2013 r. Recenzowana książka stanowi zbiór artykułów i refleksji wydanych w 2016 r. na uroczystość Dni Patrona z okazji 70-lecia Zespołu Szkół Ekonomicznych im. ks. Janusza St. Pasierba w Tczewie. W tym miejscu należy dodać, iż poeta patronuje także dwóm innym szkołom w Polsce: Liceum Ogólnokształcącemu w Pelplinie (w województwie pomorskim) i Zespołowi Szkół Ponadgimnazjalnych w Żabnie (w województwie małopolskim). We wszystkich tych trzech szkołach (tj. w Tczewie, Pelplinie i Żabnie) oraz w zbiorach Fundacji im. ks. Janusza St. Pasierba w Warszawie znajduje się takie samo popiersie uczonego. Związek J. Pasierba z Tczewem jest nieprzypadkowy. Wspomniane miasto stanowiło miejsce jego dorostania. Teolog w słowie mówionym i pisanym odwoływał się do Pomorza, czego dowód stanowią napisane przez niego eseje, opublikowane pod zbiorach zatytułowanych *Galęzie i liście* (Poznań 1985) oraz *Obrót rzeczy* (Poznań 1993). Ze względu na wybitne osiągnięcia tego uczonego, wszechstronne studia, szerokie zainteresowania oraz związek z Pomorzem humanista został wybrany na patrona Zespołu Szkół Ekonomicznych w Tczewie.

W książce *Ks. Janusz St. Pasierb. Twórca w przestrzeni kultury* zabrali głos przedstawiciele środowisk kościelnych, politycznych, naukowych, twórczych. Jak zauważył w słowie wstępnym redaktor publikacji, J. Cisewski – wieloletni dyrektor tczewskiego „Ekonomika”, zawarto trzy kierunki narracji: regionalny zatytułowany *Z perspektywy regionu*, wychowawczo-dydaktyczny pt. *W świetle twórczości* oraz osobisty, wspomnieniowy *W oczach przyjaciół, znajomych i uczniów*. Wypowiedzieli się: Józef Borzykowski, Krzysztof Korda, Jan Kulas, Kazimierz Ickiewicz, Eleonora Lewandowska, Jerzy Cisewski, Aneta Lewińska, Ewa Rogowska-Cybulska, Jolanta Kowalewska-Dąbrowska, ks. abp Henryk J. Muszyński, Bogdan Wiśniewski, Maria Wilczek, Maria Lach, ks. bp Wiesław Mering, ks. Franciszek Kamecki, ks. Antoni Dunajski, ks. Wincenty Pytlik, ks. Ireneusz Smagliński, ks. inf. Stanisław Grunt, ks. Jarosław Dąbrowski, Ewa Kur, Maria Pająkowska-Kensik, Józef Puczyński, Hanna Molesztak, Zofia Massowa.

W tekstach wyżej wymienionych autorów dominują treści o charakterze dydaktycznym i wychowawczym. W większości autorzy nie dokonali szczegółowej analizy tego, co J. Pasierb napisał lub wygłosił, ale opowiedzieli, jakie wywarł na nich wrażenie, co w nich zmienił, na co zwrócił ich uwagę. Dalej autorzy wskazali na to, jak oni sami kształtowali innych (zwłaszcza młodzież) w oparciu o wartości głoszone przez J. Pasierba. Historyk sztuki, a w dalszej kolejności jego wypowiedzi, stali się więc najpierw postacią i źródłem historycznym, a zaraz później źródłem pedagogicznym. W tym kontekście na znaczeniu zyskały prace wskazujące na oryginalną pedagogikę J. Pasierba, uprawianą nie tylko na ambonie czy uniwersyteckiej katedrze, ale w codziennym sposobie bycia i komunikowania się z innymi ludźmi (na ten temat traktują osobne publikacje: Ł. Wisiecki, *Kim jestem? Ks. Janusz St. Pasierb o tożsamości człowieka*, Pelplin 2013; W. Korzeniak, *Wychowawcza funkcja kultury według ks. Janusza Pasierba*, Pelplin 2009). W recenzowanej książce można więc dopatrzeć się zarysowania wymiaru pedagogicznego osoby i twórczości J. Pasierba. Dosłownym tego przykładem jest artykuł A. Lewińskiej i E. Rogowskiej-Cybulskiej *Jak czytać wiersze księdza Janusza Stanisława Pasierba w szkole ponadgimnazjalnej (na przykładzie utworu „Sekstyna”)* (w: *Ks. Janusz St. Pasierb...*), stanowiący swego rodzaju propozycję jednostki lekcyjnej z języka polskiego dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych.

Na szczególną uwagę zasługuje wypowiedź abpa H.J. Muszyńskiego pt. *W blasku tajemnicy Wcielenia*, będąca homilią wygłoszoną w kościele św. Józefa w Tczewie podczas Mszy św. inauguracyjnej 7 stycznia 2013 r. Rok ks. J. Pasierba. Wygłoszone słowo Metropolity gnieźnieńskiego składa się z dwóch części: 1) bezpośredniego odniesienia do treści zawartych w liturgicznych czytaniach, nawiązujących do okresu Bożego Narodzenia; 2) opisu interpretacji tajemnicy Bożego Narodzenia w życiu i posłudze J. Pasierba. Dzięki temu czytelnik może zapoznać się z adaptacją pasierbowego tekstu dokonaną nie tylko na potrzeby wspomnień czy naukowej analizy, ale i w kontekście głoszonego Słowa Bożego.

Dla czytelnika pragnącego poszerzyć swoją wiedzę na temat osoby i twórczości J. Pasierba przydatny będzie artykuł B. Wiśniewskiego *Dialogowy charakter twórczości i postawy ks. Janusza St. Pasierba. Wokół książki „Ksiądz Janusz Stanisław Pasierb człowiek dialogu”*. Autor zawarł w nim krótką bibliografię prac naukowych badających teksty historyka sztuki. Na uwagę zasługuje fakt, iż sporządzona bibliografia w znaczym stopniu zawiera najnowsze opracowania na temat J. Pasierba i jego twórczości.

Szczególnie istotne wydają się być wypowiedzi zawarte w dziale wspomnieniowym, a zwłaszcza te, które dostarczają nieznanych dotąd albo mało znanych informacji. Podczas gdy wypowiedzi zawarte w dziale na temat J. Pasierba w kontekście regionu i twórczości dotyczą pamięci o teologu pielęgnowanej głównie po jego śmierci, wspomnienia zawierają informacje z różnych okresów życia tego uczonego. Wypowiedzi znajomych i przyjaciół humanisty obejmują w pierwszej kolejności wybrane wydarzenia z ich i jego życia, kolejno zaś charakteryzują J. Pasierba, opisują jego cechy wyrażone w konkretnych określeniach. O Pasierbie mówi się więc m.in. jako o Mistrzu, Posłańcu słowa ludzkiego i Słowa Bożego, Przyjacielu. Są to także relacje o osobistych spotkaniach, zapamiętanych momentach, w których powaga przeplatała się z poczuciem humoru i błyskotliwością prezbitera.

Szczególnie interesująca jest wypowiedź ks. inf. S. Grunta pt. *Ojciec i syn. Moje wspomnienia o Janie Kantym Pasierbie (1891–1959)*, dotycząca nie tylko J. Pasierba, ale i jego ojca. Być może stanie się ona przyczynkiem do powstania niezależnej biografii właśnie Jana Kantego, wyrażonej w książce lub artykule. Praca ukazywałaby nie tylko dzieje życia postaci. Charakteryzowałaby także przemiany społeczne, polityczne, kulturowe i ich wpływ na życie jednostki w kontekście skomplikowanych realiów historycznych końca

XIX i pierwszej połowy XX w. Poza tym oddawałaby klimat domu rodzinnego i zawierałaby charakterystykę ojca, która pozwalałaby lepiej rozumieć syna.

Wśród artykułów składających się na wspomnienia pojawiają się także dwie wypowiedzi K. Ickiewicza poświęcone nie tyle osobie J. Pasierba, co wybranym miejscom w Tczewie. Traktują o kościele farnym pod wezwaniem Podwyższenia Krzyża Świętego oraz klasztorze Dominikanów i świątyni pod wezwaniem św. Stanisława Kostki. Tym samym historia przedstawiana personalistycznie zostaje zamieniona na opis miejsc. One stają się areną wydarzeń historycznych i punktem skrzyżowania dróg poszczególnych postaci i grup.

Książkę zamyka artykuł Z. Massowej, mówiącej o wystawie obrazów Aleksandra Popowa, wpisującej się w obchody Roku J. Pasierba. W publikacji zawarto także zdjęcia wybranych prac A. Popowa. Należy również zauważyć, iż niektóre artykuły przedzielone są fotografiami uczestników wydarzeń upamiętniających osobę i twórczość uczonego. Widać na nich nie tylko starsze osoby, ale i młodzieży, dla której J. Pasierb nie jest człowiekiem znanym ze wspomnień, ale postacią historyczną. Poznanie jego osoby, podobnie jak recenzowana książka, pozwala mieć nadzieję na to, że wartości przekazywane przez prezbitera i humanistę będą pielęgnowane. W tym sensie należy pochwalić publikację kolejnej antologii wspomnień o niebanalnym polskim uczonym. Dla znawców poetyki Pasierba jest ona przypomnieniem jego osoby. Dla innych może stać się pretekstem do sięgnięcia do źródeł, czyli reedytowanych tekstów składających się na tomiki wierszy oraz zbiory esejów.

Agnieszka Laddach

„Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 50,1 (2017), s. 199-202

Nicole Roland, *Jacques Maritain. La sanctification du monde profane. Généalogie théologico-politique*, Paris 2016, Les éditions du Cerf, kolekcja *Patrimoines*, ss. 264, ISBN: 978-2-204-11135-5

Autorka omawianej publikacji, Nicole Roland, nawróciła się na chrześcijaństwo w 1993 r. Było to nawrócenie nagłe i nieoczekiwane. Opierając się na swoim własnym doświadczeniu, autorka podejmuje refleksję o człowieku, któremu przypadło żyć w epoce zmowy milczenia o Bogu oraz podważenia podstaw nadziei ziemskich i ponadczasowych. Omawiana publikacja jest rozprawą doktorską obronioną w Instytucie Katolickim w Paryżu.

Wertując strony publikacji, można odnieść wrażenie, iż Roland widzi pokrewieństwo z innym konwertytą, którym jest francuski filozof Jacques Maritain (1882–1973) i z jego doniosłym dziełem myślenia i działania. Już w Introdukcji autorka z żalem wspomina znowę milczenia – zwłaszcza we Francji – którą objęto myśl i dzieło Maritaina. Stąd podjęta próba przypomnienia myśliciela, który odkrył na swojej drodze św. Tomasza i podjął wyraźną krytykę nowożytnej filozofii oraz zaproponował nowe oblicze humanizmu personalistycznego. Poczynił to w kontekście szeroko rozumianej inspiracji chrześcijańskiej.